

בת קול בסיני ובבית המדרש

מים ראשונים: נושא בת קול הוא עמוק מיני ים ורחב מיני ארץ וקשה לכסותו בדף אחד. אנו ננסה להצטמצם בבית הקול שהייתה או לא הייתה במעמד הר סיני והמשכה בבית המדרש – הוא סיני לדורות. לצורך הצמצום נתעלם גם מאחותה של "בת הקול" היא "רוח הקודש" שמופיעה גם היא מידי פעם בבית המדרש. גם אחרי צמצום זה סביר שלא נקיף את הכל ורק נלקט אחר הקוצרים ונצבוט לנו קלי כרות המואביה שבמגילתה נקרא בחג זה.

שמות רבה כט ט – לקולו של הקב"ה אין בת קול

א"ר אבהו בשם ר' יוחנן: כשנתן הקב"ה את התורה, ציפור לא צווח, עוף לא פרח, שור לא געה, אופנים לא עפו, שרפים לא אמרו: קדוש קדוש, הים לא נזדעזע, הבריות לא דברו, אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול: "אנכי ה' אלהיך". וכן הוא אומר: "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם קול גדול ולא יסף" (דברים ה יט). אמר ר' שמעון בן לקיש: מהו ולא יסף? אלא כשאדם קורא לחבירו יש לקולו בת קול. והקול שהיה יוצא מפי הקב"ה לא היה לקולו בת קול.¹

מסכת סנהדרין דף יז עמוד א – קול גדול ולא יסף

אמר מר: כל הנביאים כולן נתנבאו ופסקו, והן נתנבאו ולא פסקו.² מנא לן דפסקו? אילימא מדכתיב: "ויתנבאו ולא יספּו" (במדבר יא כה). אלא מעתה: "קול גדול ולא יסף" (דברים ה יט), הכי נמי דלא אוסיף הוא? אלא - דלא פסק הוא! אלא: הכא כתיב: "ויתנבאו", התם כתיב "מתנבאים" - עדיין מתנבאים והולכים.³

מסכת מגילה דף כט עמוד א – בת הקול שבחרה בהר סיני

דרש בר קפרא: מאי דכתיב: "לְמַה תִּרְצְדוּן הָרִים גְּבֻנִים הָהָר חָמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ וכו'" (תהלים סח יז)? יצתה בת קול ואמרה להם: למה תרצו דין עם סיני? כולכם בעלי מומים אתם אצל סיני. כתיב הכא: "גבנונים" וכתוב התם: "או גבן או דק" (ויקרא כ כא). אמר רב אשי: שמע מינה האי מאן דיהיר - בעל מום הוא.⁴

¹ "ואם תמה אתה על זו", ממשיך שם המדרש, אביא לך ראייה מאליהו בהר הכרמל (ומאליהו בהר חורב), "על אחת כמה וכמה כשדבר הקב"ה על הר סיני השתיק כל העולם כדי שידעו הבריות שאין חוץ ממנו, ואמר אנכי ה' אלהיך". ראה דברינו [קול דממה](#) בהפטרות פרשת פנחס. כנגד פסוקי המקרא והמדרשים על הקולות והברקים שליוו את מעמד הר סיני: שמות כ טו-טז, דברים לג ב, שופטים ה ד, שמות רבה ה ט ועוד, עד שפרחה נשמתם של ישראל (שמות רבה כט ד), עומד מדרש זה (אולי היחיד) שמדגיש את השקט המוחלט שירד על העולם בשעת התגלות הקב"ה בהר סיני. שקט מתוכו יצא קול אחד צלול וברור: "אנכי ה' אלהיך" (ראה דברינו [פתח באנכי](#) בפרשת יתרו). קול ללא שום תוספת או קולות משנה, קול ללא שום בת קול. ראה גם "הארץ ששקטה" בגמרא שבת פח ע"א. מנגד, ראו שמות רבה כט א (וכן הוא בפסיקתא דרב כהנא יב - בחודש השלישי) על ריבוי הקולות שהיה במעמד הר סיני, על הקול האישי לכל אחד: "בכח של כל אחד ואחד, הבחורים לפי כחן והזקנים לפי כוחן והקטנים לפי כוחן", עד שהקב"ה צריך לומר לבני ישראל: "לא בשביל ששמעתם קולות הרבה תהיו סבורין שמא אלוהות הרבה יש בשמים אלא תהיו יודעים שאני הוא ה' אלהיך". ראה גם המדרשים על "קול ה' חוצב להבות אש" מסוף העולם ועד סופו (שיר השירים רבה פרשה א). אבל כאן, קול אחד בלי שום פיצול או בת קול. (בתוך עומדת דרשת רבי יוחנן בגמרא שבת פח ע"ב: "כל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות" שמחד גיסא יכולה להצטרף לאסכולת ריבוי הקולות, אך מאידך גיסא גם לא סותרת את אסכולת "בלי בת קול". דיבור ברור בכל לשון בלי בת קול.)

² מדובר על אלדד ומידד שהתנבאו באירוע של מינוי שבעים הזקנים, בעקבות העם המתאוים, והמשיכו להתנבא (במדבר פרק יא). ראה דברינו [אלדד ומידד](#) בפרשת בהעלותך.

³ מגמרא זו עולה שהתיאור של הקול במעמד הר סיני בדברים ה יט: "קול גדול ולא יסף", שכבר ראינו במדרש הקודם, פירושו שלא נפסק. פרשני המקרא (רשב"ם, אבן עזרא ואחרים) סבורים ש"לא יסף" הוא "לא הוסיף", היינו כן פסק. גם מהגמרא אפשר להבין שהדברים נאמרו רק כדחייה לרעיון שאלדד ומידד פסקו מלהתנבא, היינו שאין זה הכרחי לומר ש"לא יסף" הוא פסק. ראה הפסוק במגילת אסתר פרק ט פסוק כח: "וְזָכְרָם לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם", ראה גם המחלוקת בהבנת הפסוק: "ולא יסף עוד לדעתה" אצל יהודה ותמר (סוטה י ע"ב, פירוש רד"ק בראשית לח כו). כך או כך, לפנינו שתי שיטות מה קרה לקול של מעמד הר סיני, וממילא, מה קרה גם לבת הקול. לשיטה שהקול המרכזי של מעמד הר סיני, זה שלא איפשר לשום בת קול להישמע, אכן פסק, האם לאחר מעמד הר סיני כן יהיה מקום לבת קול? כן יהיה מקום למעמד סיני קטנים יותר – לבת קול - בבית המדרש? לשיטה שלא יסף הוא שלא פסק, האם בת הקול שנשמעת מידי פעם בבית המדרש היא הקול המתמיד והממשיך מהר סיני? האם לקול המרכזי של מעמד הר סיני שממשיך להדהד בבית המדרש, יש כעת בת קול (בת קול = הד) בניגוד למה שאירע בסיני?

⁴ מדרשים נוספים מדגישים את נמיכותו ושפלות קומתו של הר סיני שבשל כך זכה שתינתן תורה על ידו. ראה במדבר רבה יג ג: "גאות אדם תשפילנו - זה תבור וכרמל שבאו מסוף העולם, מתגאים לומר שאנו גבוהים ועלינו הקב"ה נותן את התורה. ושפל רוח יתמוך כבוד - זה סיני שהשפיל את עצמו לומר שאני נמוך ועל ידי כך תמך הקב"ה כבודו עליו ונתנה עליו התורה וזכה לכל הכבוד הזה". כך גם בפסיקתא רבתי פיסקא ז ובמדרש תהלים (שוחר טוב בובר) מזמור סח: "ההר חמד אלהים לשבתו. אין רצוני אלא בסיני שהוא שפל מכולכם". מה שחשוב כאן היא דרשתו של בר קפרא שמי שהכריז על הבחירה בהר סיני, מי שנוף בהרים האחרים ופסל אותם למתן תורה, היא בת הקול. במעמד עצמו השתתקה בת הקול שהכינה את המעמד והקדימה אותו, מה כעת דינה לאחר תום המעמד? האם תחזור בת הקול ותנחה את חכמי ישראל היכן למקם את "הרי סיני" הם בתי המדרש לדורותיהם?

מסכת סנהדרין דף לד עמוד א – ריבוי הקולות בבית המדרש

מנהגי מילי? - אמר אבוי: דאמר קרא: "אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי כי עז לאלהים" (תהלים סב יב) - מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות. דבי רבי ישמעאל תנא: "וכפטיש יפוצץ סלע" (ירמיהו כג כט), מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות - אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים.⁵

ויקרא רבה פרשה ו סימן ה – נס חלוקת הדם בברית האגנות

אמר ר' יצחק: מלך כשהוא משביע את לגיונותיו, אינו משביעם אלא בסייף. לומר, שכל העובר על התנאים הללו יהא הסייף הזה עובר על צוארו. כך: "וַיִּקַּח מִשָּׁה חֲצִי הַדָּם וַיִּשְׂפֹּס בְּאֶגְלוֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ" (שמות כד ו). ומהיכן היה יודע משה חציו של דם? ר' יהודה ברבי אילעי אמר: הדם נחלק מאליו. ר' נתן אמר: מעשה ניסים נעשו בו: נשתנו מראיו ונעשה חציו שחור וחציו אדום. בר קפרא אמר: מלאך ירד בדמות משה וחלקו. אמר ר' יצחק: בת קול היתה יוצאת מהר חורב ואומרת עד כאן חציו של דם.⁶

מסכת שבת דף פח עמוד א – בכל זאת בת קול בסיני?

אמר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו? דכתיב: "ברכו ה' מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו", ברישא עשי, והדר לשמוע.⁷

תוספתא מסכת סוטה (ליברמן) פרק יג הלכה ג – בת קול לאחר שפסקה רוח הקודש

משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי פסקה רוח הקודש מישראל. ואף על פי כן היו משמיעין להן על בת קול.⁸ מעשה שנתכנסו חכמים לעליית בית גוריה ביריחו ויצתה בת קול ואמרה להן: יש כן אדם ביניכם שראוי לרוח הקודש, אלא שאין דורו זכיי לכך. נתנו עיניהם בהלל הזקן וכשמת אמרו עליו הא עניו הא חסיד תלמידו של עזרא.⁹

⁵ כאן נראה לנו חשוב לעצור ולהעמיד את הדיון בבת הקול מול ריבוי הקולות בבית המדרש. זה האחרון ברור ומוסכם על הקול ונראה שאין צורך להאריך בו, ראה דברינו [קול אחד וקולות הרבה](#) בפרשת בהעלותך. הנושא שאנו עוסקים בו הוא אחר. האם בתוך ריבוי הקולות האלה יש מקום גם לקול משמים שמקורו במעמד הר סיני ושאינו בגדרי הדיון הרצינאלי של חכמי בית המדרש? האם יאפשרו חכמים לבת קול כזו להשתתף בשיח? האם ישתוקקו לה? ואם אכן תבוא, מה יהיה משקלה בשיח?

⁶ מדובר כאן בברית אגנות הדם המוזכרת בסוף פרשת משפטים, שמות פרק כד, אותה כבר הזכרנו כמה פעמים, כמו למשל בדברינו [אימתי אמרו נעשה ונשמע](#) בפרשת משפטים. ראה גם דברינו [ספרא וסיפא](#) בפרשת ראה, שם נזכר חלקו של הספר בברית זו, ככתוב שם, שמות כד ז: "וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע". הברית מסומלת בספר ובקרבנות ובדם. בכל ברית יש שני צדדים שמקבלים על עצמם מחויבויות הדדיות, ראה במדרש שם בקטע לפני דרשת ר' יצחק שהבאנו: "א"ר יוחנן: קַפְרָמְסָאוֹת (אמנה, הסכם הנעשה בשבועה) נתנו ביניהם: שאינו כופר בהן והם אינם כופרים בו". חלוקת הדם לשני חצאים בדיוק מסמלת הדדיות זו. איך נחלק את הדם לשני חלקים שווים? הצעתו של ר' יצחק שפתח בדרשה זו, היא שבת קול יצאה מהר חורב והיא שידעה כיצד לחלק במדויק. היא שגישרה בין שני בעלי הברית. רש"י ורמב"ן נחלקים כידוע אם כל פרשת הברית של סוף משפטים (שמות כד) מקומה לפני מעמד הר סיני – זו שיטת רש"י שאין מוקדם ומאוחר בתורה, בעוד שרמב"ן משאיר פרשה זו במקומה, לפי סדר הכתובים, היינו לאחר מעמד הר סיני וגם לאחר כל דיני פרשת משפטים! בשיטת רש"י, בת הקול קדמה למעמד הר סיני, כמו בהודעה על איזה הר תינתן התורה במדרש הקודם, ובמעמד הר סיני היא הושתקה. מה כעת? מה לאחר המעמד? האם תחזור? לפי שיטת רמב"ן, הנה יש לנו כבר בת קול לאחר מעמד הר סיני. לפני המעמד יש בת קול (המדרש הקודם), במעמד עצמו אין, ומיד אחרי – שוב יש מקום לבת קול. לא רק לאחר מעמד הר סיני ועשרת הדברים, חוזרת בת הקול, אלא גם לאחר פרשת משפטים, לאחר הדינים והמצוות ובית דין ומשפט וכו'. האם יישאר מעמד זה של בת הקול, עפ"י רמב"ן, גם לדורות? האם יינתן לה מקום בבית המדרש בו ידונו כעת בפרטי המשפטים והדינים והמצוות?

⁷ כאן לכאורה מצויה בת הקול במעמד הר סיני עצמו. שים לב ללשון הדרשה: "אמרה להם: מי גילה לבני רז זה". "בניי" של מי? של הקב"ה כמובן. אז בת הקול יצאה מפי הגבורה. אך נראה ששוב באנו למחלוקת רש"י ורמב"ן כפי שראינו בהערה הקודמת, ולשתי השיטות אין בת קול זו מצויה במעמד הר סיני גופו. אמירת נעשה ונשמע הייתה או לפני מעמד הר סיני (רש"י) או לאחריו (רמב"ן). במעמד עצמו "פרחה נשמתם על שדבר עמהם" (שמות רבה כט ד). משום ששמעו "קול אלהים מדבר מתוך האש", קול מיוחד בלי בת קול. בת הקול גם נשמעת כאן כאמירה 'חיצונית' של התפעלות ולא כחלק מהקול של עשרת הדברים.

⁸ ולהלן בירושלמי סוטה פרק ט (להלן בסוף הערה 13): "משמשים בבת קול".

⁹ וכך גם על שמואל הקטן שם בהמשך: "שוב פעם אחת היו יושבין ביבנה ושמעו בת קול אומרת יש כאן אדם שראוי לרוח הקודש אלא שאין הדור זכיי ונתנו עיניהם בשמואל הקטן. בשעת מיתתו מה היו אומרים: הא עניו הא חסיד תלמידו של הלל הזקן". עפ"י מדרש זה, בת קול היא בדרגה נמוכה יותר מרוח הקודש וגם כשרוח הקודש פסקה, עם תום הנבואה בישראל, עדיין יש בת קול. ובת קול זו מעידה שיש אנשים שראויים לרוח הקודש. ואמנם, לא נעלמה לחלוטין רוח הקודש, גם אם לא כממד של נבואה. ראה למשל תוספתא מסכת פסחים ב טו (עירובין סד ע"ב): "מיכן למדנו שכיון רבן גמליאל ברוח הקודש". וכן מסופר בירושלמי סוטה א ד: "צפה רבי מאיר ברוח הקודש", ובבראשית רבה עט ו, ג: "ר' שמעון בר יוחאי צפה ברוח הקודש". ובשמחת בית השואבה היו "שואבים רוח הקודש" (בראשית רבה ע ח, ירושלמי סוכה א ד). ויש עוד. אבל הרושם הכללי העולה מהמקורות, שחז"ל ראו את רוח הקודש כשייכת לנבואה ולתקופת האבות, משה ובית ראשון, ואזכור ביטוי זה בתקופתם הוא על דרך ההשאלה. ראה משפט הסיכום בסדר עולם רבה פרק ל, אשר חוזר לתוספתא לעיל: "עד כאן היו הנביאים מתנבאים ברוח הקודש, מכאן ואילך, הט אזנך ושמע דברי חכמים (משלי כב יז)". וחכמים כן זוכים לבת קול שהייתה סמויה במעמד הר סיני.

מסכת אבות פרק ו משנה ב

אמר רבי יהושע בן לוי: ¹⁰ בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נוזף, שנאמר: "נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם" (משלי יא כב), ואומר: "וְהִלַּחַת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הִמָּה וְהִמְכַתֵּב מִכְתָּב אֱלֹהִים הוּא חֲרוּת עַל הַלְּחָת" (שמות לב טז) - אל תקרא "חרות" אלא "חירות", ¹¹ שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה. ¹²

מסכת בבא מציעא דף נט עמוד ב – אין משגיחין בבת קול

חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: לא בשמים היא. - מאי לא בשמים היא? - אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה: "אחרי רבים להטות" (שמות כג ב). ¹³

ירושלמי מועד קטן פרק ג הלכה א – גישת הירושלמי

אמר רבי ירמיה: חכך גדול נעשה באותו היום. כל מקום שהיתה עינו של רבי ליעזר מבטת היה נשדף. ולא עוד, אלא אפילו חיטה אחת חצייה נשדף וחצייה לא נשדף והיו עמודי בית הוועד מרופפין. אמר להן ר' יהושע: אם חברים מתלחמים אתם מה איכפת לכם? ויצאה בת קול ואמרה הלכה כאליעזר בני. א"ר יהושע: לא בשמים היא. ¹⁴

¹⁰ מה עושה ר' יהושע בן לוי שהוא אמורא במשנה? האם זכה לבת קול? התשובה, בהמשך.
¹¹ ראה פירוש רש"י על הפסוק בשמות לפרש המילה חרות בת"ו: "לשון חרת וחרט אחד הוא". בשימוש בת"ו במקום ט"ת, נראה כאילו המקרא מזמין את הדרשה שהעיסוק בתורה נותן חירות, אבל אפשר שלמקרא יש סיבה אחרת: להבדיל מהעגל שהיה חרוט, ככתוב: "וַיִּצְרֹא אֹתוֹ בְּחָרָט" (שמות לב ד). העגל חרוט, אבל בלוחות, המכתב חרות. העגל הוא שעבוד.

¹² בת הקול שלא הורשתה להישמע בשעת מתן תורה, אבל נשמעה לפניו ואחריו, יוצאת בכל יום מהר חורב וקוראת לעולם לעסוק בתורה. מנין לנו זאת? במסכת כלה רבתי פרק ה מוצע בשם ר' יהושע בן לוי, סמך מפסוק במיכה ו ט: "קול ה' לעיר יקרא ותושיה יראה שָׁמַעוּ מִטָּה וּמִי יַעֲדָה". פירוש אלשיך מציע את הפסוק בישיעהו מ ג: "קול קורא במדבר פנו דרך ה' וישרו בערבה מסלה לאלהינו - שהיא בת קול, היוצאת בכל יום תמיד מהר חורב שהוא במדבר". ומה עוד מכריזה בת הקול שיוצאת מהר חורב בכל יום? "אמר רב יהודה אמר רב: בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת: כל העולם כולו נזונין בשביל חנינא בני, וחנינא בני - די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת" (מסכת ברכות יז ע"ב). כלומר, שלימוד התורה דורש גם הצטנעות והסתפקות במועט. מסכת אבות המקורית שנחתמה עם כל המשנה בידי ר' יהודה הנשיא, הכילה רק חמישה פרקים. הפרק השישי, שהוא אוסף ברייתות אינו חלק ממסכת אבות המקורית ונתחבר בתקופת הגאונים. בימיהם החל המנהג לקרוא בפרקי אבות בשש השבתות שבין פסח לשבועות כהנהגת חג השבועות - מתן תורה, בבחינת "דרך ארץ קדמה לתורה" (ומנהג אשכנז להמשיך בכך כל שבתות הקיץ בארבעה מחזורים עד החגים. וסימן לתחילת כל מחזור קריאה: שנפ"ש - שמיני, נשא, פנחס, שופטים). ראה דברינו [פרקי אבות](#) בפרשת שמיני. כך התווסף הפרק השישי של מסכת אבות העוסק בשבח התורה, לימודה ולומדיה ונקרא גם "קניין תורה". לא בכדי כווננו שפרק זה ייקרא בשבת שלפני חג השבועות. המשנה שהבאנו בשם ר' יהושע בן לוי היא בת הקול הקוראת ומכריזה על חג מתן תורה הקרב. וכבר אמרו החסידים: חג מתן תורה הוא פעם בשנה, אבל קבלת התורה היא כל יום ויום. כאותה בת קול שיוצאת בכל יום ויום מהר חורב וקוראת לעסוק בתורה.

¹³ קטע זה, בסיפור המחלוקת הקשה בתנורו של עכנאי, מצוטט שוב ושוב כמקור מרכזי לכלל "אין משגיחים בבת קול" - אין לבת הקול מקום בדיון בבית המדרש, בוודאי לא בהכרעתו לכאן או לכאן. בתמצית הסיפור, ר' אליעזר בן הורקנוס עומד על דעתו, נגד כל החכמים ולא מוותר, עד שהוא מגייס לעזרתו מופתים ומעשי ניסים: אמת המים, חרוב, כתליי בית המדרש, ובשיא גם בת קול מהשמים. אבל ר' יהושע עומד על רגליו וקובע נחרצות: "לא בשמים היא". את התוספת המנמקת: "שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול וכו'", עד סוף הקטע שהבאנו, ניתן להבין בשני אופנים. האחד, שכל אלה הם דברי ר' ירמיה, אמורא מאוחר הרבה (דור רביעי, ארץ ישראל) ור' יהושע אמר רק: "לא בשמים היא". אפשרות שנייה היא שדברי ר' ירמיה מובאים בסוגריים והוא רק מסביר: "מאי לא בשמים היא? - שכבר נתנה תורה מהר סיני", וההמשך: "אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה: אחרי רבים להטות", הם השלמת דברי ר' יהושע. ההבדל החשוב לעניינינו הוא האם האמירה: "אין אנו משגיחים בבת קול" היא אמירה של תנאים (ר' יהושע) או תוספת מאוחרת של האמוראים (ר' ירמיה) שספרו את סיפור תנורו של עכנאי. במקומות רבים בתלמוד הבבלי מובאים המילים: "אין משגיחין בבת קול" בשמו של ר' יהושע (ברכות נב ע"א, עירובין ז ע"א, יבמות יד ע"א ועוד) מה שלכאורה תומך באפשרות השנייה. כך או כך, חשוב לציין שהשימוש בפסוק: "לא בשמים היא" אינו כפשוטו הפסוק - ראה דברינו [לא בשמים היא](#) בפרשת נצבים. כך גם השימוש שעושים חכמים בפסוק: "אחרי רבים להטות", היינו שהכרעת הרוב מחייבת, איננה פשט הפסוק - ראה דברינו [אחרי רבים להטות](#) בפרשת משפטים. סוף דבר, אין מקום לבת קול בבית המדרש לא רק כאשר היא מנוגדת לדבר ברור בתורה שנתנה מהר סיני, אלא גם כאשר היא מנוגדת לדברי חכמים שכפי שהם דרשו והסיקו מפסוק בתורה, כפי שהם דרשו את התורה בסיני הוא בית המדרש בלשכת הגזית, ביבנה, אושא, ציפורי, טבריה ובכל מקום וזמן.

¹⁴ השוואת סיפור תנורו של עכנאי בין גרסת הירושלמי (שרק מקצתה הבאנו) ובין גרסת הבבלי (שגם אותה הבאנו בתמצית ורק הנחוץ לעניינינו) היא נושא גדול ורחב שאין כאן מקומו. ראה "טעימה" בדברינו [תנורו של עכנאי](#) בפרשת בהר. מה שחשוב לנושא שלנו הוא שבנוסח הירושלמי לא מוזכרת כלל האמירה: "אין משגיחים בבת קול". ר' יהושע מתקומם כנגד ניסיונה של בת הקול לקבוע הלכה, אבל דבריו קצרים: "לא בשמים היא", ותו לא. (מוזכרת בירושלמי גם הטענה: "אחרי רבים להטות"). חזרנו ובדקנו ולא מצאנו את הביטוי "אין משגיחין בבת קול" בכל התלמוד הירושלמי! ואדרבא, מצאנו בירושלמי מסכת שבת פרק ו הלכה ט: "א"ר אליעזר: הולכין אחר שמיעת בת קול. מה טעמא? וְאֶזְנִיךָ תִּשְׁמַעְנָה דְּבַר מֵאַחֲרֶיךָ לְאִמְרֵי זֶה הַדֶּרֶךְ לְכֹהֵן בּוֹ (ישעיהו ל כא). ראה גם ציטוט התוספתא שהבאנו לעיל, בירושלמי סוטה ט יג: "משמתו נביאים האחרונים: חגי זכריה ומלאכי, פסקה מהן רוח הקודש. אף על פי כן משתמשין היו בבת קול. מעשה שמע שמעון הצדיק בת קול יוצא מבית קודש הקדשים וכו'".

מסכת עירובין דף יג עמוד ב – בת קול המכריעה כשיטת בית הלל?

אמר רבי אבא אמר שמואל: שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל. הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים, מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? - מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.¹⁵

אבות דרבי נתן הוספה ב לנוסח א פרק ד – במיתת משה ועוד

... מיד עמד משה בתפילה לפני הקב"ה ואמר לפניו: ריבונו של עולם, זכור לי אותו היום שנגלית עלי בסנה ואמרת לי: לך ואשלחך אל פרעה. וזכור אותו היום שעליתי לפניך על הר סיני והייתי עומד לפניך מי יום ומי לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי, עד שקבלתי תורתך ונתתיה לעמך. בבקשה ממך אל תמסרני ביד מלאך המות. יצתה בת קול ואמרה לו: משה משה, דיך העולם הזה, שהרי העולם הבא מתוקן לך. כבר נתקבלה תפילתך שהרי הקב"ה בעצמו מיטפל בך וקוברך.¹⁶

מסכת מגילה דף ג עמוד א – בת קול בתרגום ובנסתרות

ואמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא: תרגום של תורה - אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע. תרגום של נביאים - יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי, ונודעוהו ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה. יצתה בת קול ואמרה: מי הוא זה שגילה סתריי לבני אדם? עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר: אני הוא שגלית סתריך לבני אדם; גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא, אלא לכבודך עשיתי שלא ירבו מחלוקת בישראל.¹⁷

מסכת סנהדרין דף קד עמוד ב – אצל שלמה

מי מנאן? אמר רב אשי: אנשי כנסת הגדולה מנאום.¹⁸ אמר רב יהודה אמר רב: בקשו עוד למנות אחד, באה דמות דיוקנו של אביו ונשטחה לפניהם - ולא השגחו עליה, באה אש מן השמים ולחכה אש בספסליהם - ולא השגחו עליה. יצאה בת קול ואמרה להם: "חֲזִיתָ אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאֲכָתוֹ לְפָנַי מְלָכִים וְתִצָּב בְּלִי וְתִצָּב לְפָנַי

¹⁵ גמרא זו היא אנטיטיזה לסיפור תנורו של עכנאי בו עומד ר' יהושע וקובע כבמסמרות: "לא בשמים היא" (ואולי הוא גם שאמר "אין משגיחין בבית קול", כפי שהזכרנו לעיל). אם אין משגיחים בבית קול, איך היא זו שמכריעה שהלכה כבית הלל? רבים התמודדו עם שאלה זו ולא נוכל להיכנס כאן לעובי הקורה. אפשרות אחת שהעלו מפרשי הגמרא היא, שלפיכך חוזרת הגמרא ושואלת, גם אחרי הבת קול: "וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים, מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן?" והיא נותנת הסבר נוסף 'ארצי' שאינו תלוי בבית הקול. הבעיה היא שבמקומות רבים בש"ס, כשנשאלת השאלה איך מותר לנהוג כבית שמאי למי שרוצה, עונה הגמרא: שזה היה לפני שיצאה בת קול שהלכה כבית הלל (ברכות נא ע"ב, פסחים קיד ע"א, חולין מד ע"א, ירושלמי ברכות א ד, ירושלמי יבמות א ו ועוד). משמע שבת הקול היא הקובעת. הסבר אחר שהגמרא מביאה כשהיא מסבירה שעדיין מי שרוצה לנהוג כבית שמאי רשאי, הוא שזה כשיטת ר' יהושע שאין משגיחים בבית קול (ולכן צריך הסבר נוסף למה הוכרעה ההלכה כבית הלל כפי שציינו). סוף דבר, בת הקול מצויה בבית המדרש, גם אם לא תמיד כפוסק הסופי.

¹⁶ זה סוג של בת קול, רך יותר, אשר מתייחס להליכות עולם או דרך ארץ, מחוץ לכתלי בית המדרש ולא בעולם ההלכה. ראה בדומה בת קול ששמע ר' יוסי כשנכנס להתפלל באחת מחורבות ירושלים: "בת קול שמנהמת כיונה ואומרת: אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגוליתים לבין האומות" (מסכת ברכות ג ע"א). לסוג זה שייכת גם בת הקול המפייסת אחרי מותו של שאול המלך: "יצתה בת קול ואמרה: בחיר ה' " (ברכות יב ע"ב), וכך גם בת הקול במותו של ר' עקיבא: "יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד" (ברכות סא ע"ב). גם בת הקול שנופה קשות בר' שמעון בר יוחאי ובנו כשיצאו פעם ראשונה מהמערות: "יצתה בת קול ואמרה להם: להחריב עולמי יצאתם? חיזרו למערתכם!" (שבת לג ע"ב), יכולה להיחשב שייכת לסוג זה של בת קול. אולי גם בת הקול שהרחיקה סופית את אלישע בן אבויה: "שמעתי בת קול יצאה מבית קודש הקדשים ואומרת: שובו בנים, חוץ מאלישע בן אבויה שידע כוחי ומרד בי" (ירושלמי חגיגה פרק ב). לעומתם, ראה שוב בת קול מפייסת בגמרא מועד קטן ט ע"א לדורו של שלמה שלא נהגו יום כיפור בשנה בה נחנך המקדש: "אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים, והיו דואגים ואומרים: שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה. יצתה בת קול ואמרה להם: כולכם מזומנין לחיי העולם הבא".

¹⁷ כאן אנו חוזרים לבת קול בבית המדרש המתערבת בנושאים העומדים ברום של עולם ההלכה והאמונה. תרגום המקרא לשפות אחרות הוא נושא נכבד, למן כתיבת התורה על אבנים בשבעים לשון (סוטה לה ע"ב, דברינו [האבן תשמור את האבן](#) בפרשת כי תבוא) ועד תרגום השבעים לפי בקשת המלך תלמי (מגילה ט ע"א). כאן עומד יונתן בן עוזיאל, גדול תלמידי הלל, שעוף הפורה היה נשרף מהבל פיו (סוכה כח ע"א), ומתעמת עם בת הקול שיוצאת חוצץ כנגד גילוי סתרי התורה לכלל האנושות עקב תרגום הנביאים (יותר מאשר תרגום התורה!). עימות זה איננו פחות מזה של ר' יהושע ור' אליעזר בתנורו של עכנאי לעיל. ואגב ענייני סתרים ובת קול, ראה ירושלמי סוטה פרק ז הלכה ה: "אמר רבי שמעון בן לקיש: בירדן קיבלו עליהן את הנסתרות. אמר להן יהושע: אם אין אתם מקבלין עליכם את הנסתרות המים באין ושוטפין אתכם ... אמר רבי לוי: ביבנה הותרה הרצועה. יצתה בת קול ואמרה אין לכם עסק בנסתרות". אחרי חורבן הבית ושנאת חיים שהייתה בימיו, ירדה האחריות ההדדית בעם ישראל על הנסתרות. ומי הוא שקבע זאת? מי הוא שמתיר את הרצועה? בת הקול! ראה דברינו [הנסתרות והנגלות](#) בפרשת נצבים.

¹⁸ הגמרא דנה כאן באלה שאין להם חלק לעולם הבא. ראה מסכת סנהדרין פרק י משנה ב: "שלשה מלכים וארבעה הדייטות אין להם חלק לעולם הבא".

חֲשֵׁכִים" (משלי כב כט) - מי שהקדים ביתי לביתו, ולא עוד אלא שביתי בנה בשבע שנים וביתו בנה בשלש עשרה שנה: "לפני מלכים יתיצב, בל יתיצב לפני חשכים!" - ולא השגיוחו עליה. יצאה בת קול ואמרה: "הַמְעַמְּךָ יִשְׁלַמְנָה כִּי מֵאֶסֶת פִּי אֶתָּה תִבְחַר וְלֹא אֶנִּי וּמִה יִדְעֶתָ דְבָרִי" (איוב לד לג).¹⁹

מסכת חגיגה דף יד עמוד ב – במעשה מרכבה

... וכשנאמרו הדברים לפני רבי יהושע, היה הוא ורבי יוסי הכהן מהלכים בדרך, אמרו: אף אנו נדרוש במעשה מרכבה. פתח רבי יהושע ודרש. ואותו היום תקופת תמוז היה. נתקשרו שמים בעבים ונראה כמין קשת בענן, והיו מלאכי השרת מתקבצין ובאין לשמוע, כבני אדם שמתקבצין ובאין לראות במזמוטי חתן וכלה. הלך רבי יוסי הכהן וסיפר דברים לפני רבן יוחנן בן זכאי, ואמר: אשריכם ואשרי יולדתכם, אשרי עיני שכך ראו. ואף אני ואתם בחלומי מסובין היינו על הר סיני, ונתנה עלינו בת קול מן השמים: עלו לכאן, עלו לכאן! טרקלין גדולים ומצעות נאות מוצעות לכם, אתם ותלמידיכם ותלמידי תלמידיכם מזומנין לכת שלישית.²⁰

חג שמח ולימוד מחכים ומהנה

מחלקי המים

מים אחרונים: תם ולא נשלם, אך נראה שדי בכל אלה להראות שבת הקול שהושקתה ברגע המיוחד של "אנכי ה' אלהיך" (ראה שוב דברינו פתח באנכי בפרשת יתרו), נשמעה לפני המעמד ולאחריו, בנבואת הנביאים, בבית המדרש ומחוצה לו. גם עם תום הנבואה ורוח הקודש, בת הקול לא פסקה וחכמים שהכירו בה ולעתים גם נעזרו בה, בקשו לשים לה גבולות וסייגים, אך לא התעלמו ממנה וראו בה המשך של ההתגלות בהר סיני. התמקדנו כדרכנו בעולם המדרש וחז"ל (וגם אותה לא מייצגו), אך הדברים נמשכו גם לתקופת הראשונים והפוסקים ויש על כך דוגמאות לא מעטות. דוגמא ידועה הם דברי הראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם בהלכות שופר סוכה ולולב, פרק ח הלכה ה, בדין הדס שנקטם ראשו שהרמב"ם מכשיר והראב"ד מעיר עליו: "כבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשנו מכמה שנים והעלינו שהוא פסול". מקור מרכזי עליו נתלו ראשונים ורבים הם דברי הגמרא בבבא בתרא יב ע"א: "מיום שחרב בית המקדש, ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לחכמים". ראה דברי רמב"ן על מקור זה: "אף על פי שנטלה נבואת הנביאים שהוא המראה והחזון, נבואת החכמים שהיא בדרך החכמה לא נטלה, אלא יודעים האמת ברוח הקדש שבקרבם". שילוב של חכמה ("חכם עדיף מנביא") עם רוח הקודש. (ראה הערה 6 לעיל על שיטת רמב"ן בבת הקול של פרשת משפטים). הדוגמא הקיצונית בנושא זה הוא הספר [שר"ת מן השמים](#) לר' יעקב הלוי ממרויש (מבעלי התוספות) שרובו ככולו מכיל תשובות בהלכה שנתנו בעזרת "שאלת חלום". הדברים נמשכים גם לדורות מאוחרים והגיעו עד ימינו בפסקיו של הרב עובדיה זצ"ל והשגותיו על החיד"א (ראה שו"ת יביע אומר חלק א - אר"ח סימן מא). הרצאה בהירה על הנושא [ההתגלות וההלכה התלכנה שתיהן יחדיו](#) בנושא ניתנה ע"י פרופ' רמי ריינר בשיעור בליל הושענא רבה תשע"ו בבית אביחי ונראה שבאמת זה נושא חשוב שיש להעמיק ולהרחיב בו.

¹⁹ אם לא ברור מנוסח התלמוד הבבלי מי היא הדמות המדוברת שבקשו להוסיף לרשימת אלה שאין להם חלק לעולם הבא, ומיהו אביו, בא התלמוד הירושלמי סנהדרין פרק י הלכה ב, ומבהיר לנו דמויות אלה: "ביקשו לצרף את שלמה עמהן בא דוד ונשתטח לפניו ויש אומר איש יצאת מבית קודש הקדשים וליהטה סביבותיהם". אבל לא התערבות דוד הועילה, ולא האש שליכחה את ספסלי בית המדרש ולא בת הקול הראשונה שמנתה את שבחיו של שלמה, רק בת הקול השנייה. אולי זו אותה בת קול שיצאה להלל את שלמה שתיקן עירובין ונטילת ידיים: "בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידיים יצתה בת קול ואמרה: בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני" (שבת יד ע"ב, עירובין כא ע"ב). ואולי זו בת הקול שסייעה לשלמה בחקר האמת במשפט התינוק החי והתינוק המת: "בת קול צווחת ואומרת: היא אמו ודאי" (בראשית רבה פה יב, פרשת וישב). ראה דברינו [משפט שלמה](#) בפרשת מקץ.

²⁰ אגב הדיון בראש פרק שני של מסכת חגיגה על המשנה המגבילה דיונים בבית המדרש בנושאים רגישים כמו: עריות, מעשה מרכבה ומעשה בראשית, באים תיאורים ארוכים ומפורטים של חכמי דור יבנה, בהובלתו הברורה של רבן יוחנן בן זכאי ("שלא הניח דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול - מעשה מרכבה, דבר קטן - היות דאביי ורבא", סוכה כח ע"א), שעסקו במעשה מרכבה. ראה שם התחלת הסוגיה: "תנו רבנן: מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור, והיה מהלך בדרך, ורבי אלעזר בן ערך מחמר אחריו. אמר לו: רבי! שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה! ... ירד רבן יוחנן בן זכאי מעל החמור, ונתעטף וישב על האבן תחת הזית ... פתח רבי אלעזר בן ערך במעשה המרכבה ודרש, וירדה אש מן השמים וסייבה כל האילנות שבשדה, פתחו כולן ואמרו שירה ... עמד רבן יוחנן בן זכאי, ונשקו על ראשו, ואמר: ברוך ה' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו שיודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה... אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלצין". משם מתגלגל הסיפור לקטע שהבאנו, היינו לתלמידי רבן יוחנן בן זכאי וחזרה מהם אליו. שיא העיסוק הוא החלום של החכמים המסובים על הר סיני ובת הקול קוראת להם לעלות הלאה. וכל זה, עמוד אחד בגמרא לפני הסיפור על ארבעה שנכנסו לפרדס. בת קול זו איננה באה להכריע בענייני הלכה: "שכבר ניתנה תורה בהר סיני" וירדה לארץ. בת קול זו קוראת ההפך, לארץ לעלות לשמים, לחזור ולעלות אל הר סיני. האם זו אותה בת קול שלא נתנו לה להישמע במעמד הר סיני? והרוצה להרחיב בנושאים אלה מוזמן לעיין בדברינו [מעשה מרכבה](#) בחג השבועות וכן [דורשים או לא דורשים במעשה בראשית](#) בפרשת בראשית.